

JONAS PANKAUSKAS, Leipzigas

SVARBESNIOSIOS SROV S NAUJOJOJ PSICHOLOGIJOJ

Kalb ti šiandien apie naujosios psichologijos sroves, yra gana nelengvas dalykas. Šiandien, kaip paprastai, sakoma, gyvename vis vertybi perkainojimo laikus. Tas procesas vyksta visose kultūrinio gyvenimo srityse neišskiriant mokslą. Kaip pats gyvenimas darosi vis komplikuočiau ir sudėtingesnis, taip ir mokslas atsiranda vis naujų problemų ir dar vairesnių problemų sprendimų. Jei iš kiekvieno mokslo reikalaujama, kad jis duotų aiškų, sistematišką ir, kiek galint, atbaigtą tiriamojo savo objekto vaizdą, tai, rodos, iš psichologijos mokslo šiandien vargiai galime to reikauti. Šiandien psichologijos mokslas tiek savo problemų statymu, tiek jų sprendimu, yra toks vairus, kad apie vieningą sistemą, rodos, negalima būti ir kalbos. Bet toks galvojimas iš dalies būtų klaidingas.

Kad ir kaip labai yra išsišakojęs šiandien psichologijos mokslas, kad ir kaip vairiai svarstomos ir aiškinamos jo problemos, vis dėlto, sižiurėjant psichologijos mokslo rėmėjimams, mes matome tam tikrą dėsningumą ir išvadinę ryšį. Aišku, prieš keliasdešimt metų psichologijos mokslo vaizdas buvo daug paprastesnis ir gal suprantamesnis. Devyniolikto amžiaus šimtųjų visur vyravo materialistiškas ir mechanistiškas nusistatymas, kuris ne tik biologinius, bet ir psichinius vyksmus stengėsi suvesti fiziniais mechanizmais ir jais, tais dėsniais, visus tuos vyksmus išaiškinti. Gamtamoksliniu metodu, vairiais aparatais, eksperimento keliu norėta tada paprasčiau išaiškinti psichinius vyksmus ir jų santykius su išviršiniu pasauliu dėsningumais nustatyti ir iš tų paprasčiau išaiškinti psichinį gyvenimą.

Paskutiniu laiku ne tik filosofijoje, bet ir gamtos moksluose pastebimas didelis nusigrįžimas nuo mechanistiško aiškinimo būdo. Šiandien visur, o ypatingai biologijoje ir psichologijoje moksle, jau iama stipri tendencija prie teleologiško klausimų sprendimo. Elementari vietoj šiandien visur daugiau užima vietą visuma (Ganzheit). Atitinkamai laiko dvasiai naujoji psichologija stengiasi pirmiausia psichinį gyvenimą suvokti kaip anksčiau ir betarpiu duotą visumą, ir iš tos visumos atskirus psichinius pergyvenimus išaiškinti ir, kiek galima, juos suprasti. Taigi savo tyrinėjimų pradžioje ji išsėina, ne iš atskirų psichinių pergyvenimų — elementarių, kaip senesnioji psichologija, bet iš psichinio pergyvenimo visumos — Ganzheit.

Neži rint tai, koku keliu psichologijos mokslas jo, kok išeinam j punkt savo studijoms pasirinko, kok metod vartojo, visd lto pagrindinis siekimas ir objektas buvo psichin realyb ir tos realyb s išaiškinimas. ia ir gl di psichologijos mokslo vidujis ryšys ir d sningumas, apie kur anks iau min jau. Kaip šitas psichologijos r tuliojimosi procesas vyko ir kokias svarbesnias formas jis šiandien turi, aš ir nor iau ia trumpai pakal b ti. Aišku, sistematingai išd styti ir kritiškai vertinti visas, kad ir svarbesnias, naujosios psichologijos sroves vieno referato ribose negalima. Nors psichologijos mokslas vis laik stengiasi tapti, kiek galima, tikrai egzaktišku mokslu, ir, kur tik galima, pritaikinti eksperiment ir matematišk apskai iavim , bet visd lto žmogaus psichinio gyvenimo gilusis centras vis dar lieka jokiam eksperimentui neprieinamas ir sunku tik ti, kad kada nors b t prieinamas. Tod l žmogaus psichinio gyvenimo esm galima tyrin ti tiktai spekulatyviniu metodu. O kur prasideda spekulacija neišvengiamai, daugiau ar mažiau, turi takos tyrin tojo pasaul ži ra, jo asmenišk nusistatymas ir t. t. Suprantama, kod l visada, o ypatingai šiandien, yra tieki daug, ir net kartais diametrališkai priešing , nuomoni ir teorij , aiškinant psichinius reiškinius. Norint jas visas paliesti, reikt kalb ti ne tik apie ši dien psichologines sroves, bet taip pat ir apie ši dien filosofines kryptis. Bet tai yra ne mano uždavinys. Šiandien aš noriu pla iau kalb ti tiktai apie eksperimentines psichologijos sroves ir tai tik apie svarbesnias. Neeksperimentines sroves, d liai psichologijos mokslo vaizdo pilnumo, paliesiu bent trumpai referato gale. Kad b t aiškiau suprantamos naujosios srov s ir tas per jimas nuo senesniojo galvojimo b d prie naujojo, aš bent trumpai sumin siu kiek senesnias, o toliau eisiu prie naujesni j ir naujausi Srovi .

1. ASOCIONALISTIN ELEMENT PSICHOLOGIJA

Kaip mokslas psichologija, ypatingai eksperimentalin , labiausiai prad jo pl totis 19 šimt. Atitikdama laiko dvasi ir kildama daugiau iš; gamtinink rank , ji buvo tada labai artimai susijungusi su fizika ir ypatingai fiziologija, kuri metodai ir buvo pritaikinti psichiniams pergyvenimams tyrin ti „Sielos fizika“, arba, „meil s fizika“ buvo tada populiarios s -vokos. Psichini tyrin jim centras buvo nukreiptas išorini paerzinim veikim žmog t. y. poj i pasaul. Išorinio paerzinimo sukelti psichiniai pergyvenimai buvo visai neanalizuojami, nes tai neatitiko to laiko mechanišk nusiteikim . Jausmai, pasteb jimai, suvokimas ir t.t., buvo paliekami visai nuošaliai. Poj iai yra ne kas kita, kaip atvaizdai išviršini paerzinim . Šita tez paremta paralelizmo dogma, kuris yra tarp fiziškojo paerzinimo ir psichiškojo pergyvenimo — poj io (Reizgebundenheit, Reiz-Empfindungsadäquatheit). Kur poj tis neatitiko išorin paerzinim

tai buvo kalbama apie pojį arba sprendimų klaidas (Sinnes-Urteils-täuschung). Bandomasis asmuo, kaip koks automatas, turėjo tiksliai reaguoti išorinius paerzinimus. Bandyto tikslas — nustatyti dėsningumą tarp išorinio paerzinimo ir pojio. Tuo laikotarpiu psichologai su nenuilstamu pastovumu ir matematišku egzaktiškumu ištyrė jo jutimo slenksčius, reakcijų laiką ir t.t. Tuo laiku išdirbti psichofizikos, metodai ir nustatytas Weberio-Fechnerio dėsnis. Prisiminkime čia tik Weberio, Fechnerio, Helmholtzo ir Wundto darbus.

Būdami ištikimi laiko dvasiai, tuo laikotarpiu psichologai vis psichinius gyvenimus stengėsi aiškinti atomistiškai ir mechaniškai. Visur psichinius gyvenimus, anot jų, susideda iš tam tikrų elementų — jutimų, vaidinių ir t. t. elementų jungimos, bei skirstymos. Net aukštesnieji psichiniai procesai, kaip vaizdavimas ir galvojimas, jų supratimu, yra ne kas kita, kaip tam tikri dėsniai vykstantios asociacijos. Jausmai yra tiksliai pojį ir vaidinių ypatybės. Th. Ziehenas taip formuluoja asociacijų dėsnius: vienas vaidinys iššaukia kitą arba todėl, kad jie turi vidų panašumą, arba juodu yra sujungti vienas su kitu laiko atžvilgiu. Ebbinghausas ir Mülleris asociacionalistiškai aiškino atmintį, mąstymą ir net valios pasireiškimus. Mąstymas, anot jų, yra ne kas kita, kaip tam tikras asociacionalistiškas vyksmas, be jokios tikslo siekiamosios vidujes priežasties. Valios pasireiškimas yra tiksliai atminties sustiprintas asociacionalistiškas vyksmas.

2. APERCEPCIONALISTINĖ PSICHOLOGIJA.

Laikui bėgant, psichologija vis labiau stengėsi išsilaisvinti iš mechaniško pasaulio vaizdžio ir fizikalistiško psichinius reiškinius aiškinimo ir, tuo pačiu, pasidaryti atskiru savarankišku mokslu. Šita kryptimi ypatingai yra daug nusipelnęs W. Wundtas. Jis, galima sakyti, yra tikras pagrindinis eksperimentinės psichologijos. Visiškai, žinoma, ir jis dar ne stengėsi išsilaisvinti iš to laiko dvasios. Pas jį dar randame daugokai bendrų požiūrių su asociacionalistiška elementų psichologija. Jis, kaip ir asociacionalistai, reikalauja psichologijai griežto gamtamokslinio metodo. Introspekcijos metodą, kaip nemokslinį, jis visiškai atmeta. Ir jo svarbiausias psichologijos veiklas dar vadinas „Grudzüge d. physiologischen Psychologie“. Jis taip pat pirmiausia ima tyrinėti psichinio gyvenimo atskirus elementus ir iš jų stengias vis psichinius gyvenimus konstruoti. Tiesa, Wundtas buvo jau sitikinęs, kad žmogaus psichinis gyvenimas yra viena nesuskaldoma visuma, bet tuo visum iširti ir išaiškinti galima tik jų suskaldžius atskirus psichinius elementus. Tokie elementai pirmiausia yra atskiri pojį ir jausmai. Bet vien jų neužtenka išaiškinti psichiniam gyvenimui. Ir čia Wundtas jau skiriasi nuo mechanistiškos asociacionalistinės srovės. Jo nuomone, pa-

prastam suvokimo vyksmui išaiškinti jau reikia priimti visiškai nemechaniską srovę — kurianįjį sintezę (schöpferische Synthese). Psichinis gyvenimas, anot Wundto, yra daugiau, negu jo sudedamosios dalys — elementai; jis rodo visiškai kitas savybes, negu atskiri elementai. Kažkas naujo, kas prasideda prieš atskirus elementus, Wundtas ir pavadino kuriančiuoju sinteze.

Jausmai asociaciniame psichologijoje buvo tikrai pojūčiai ir vaidinimų ypatybės. Wundtas jausmus laiko savarankiškais psichiniais gyvenimais, kaip pojūčius arba vaidinius, ir stengias iš jų išvesti valios reiškinius. Jis ypatingai pabrėžia valios procesų svarbą ir todėl dažnai jo psichologija yra vadinama voluntaristiška, nors vien tikrai valios procesais Wundtas niekad nesistengė vis psichinį gyvenimą aiškinti.

Tiesa, asociacijų procesus ir Wundtas dar stengias aiškinti mechaniškai (pagal Assimilation, Verschmelzung, Komplikation ir kitais dėsniais), bet aukštesnius psichinius vyksmus, kaip vaizduotės ir mąstymų, aiškino apėrcijos vyksmais. Apėrcijos srovę Wundto psichologijoje vaidina didelį vaidmenį. Bet kas yra apėrcija, kaip ir kuriančioji sintezė. Wundtas nėra aiškiai formulavęs. Iš teksto apėrciją reikia suprasti kaip tam tikrą valią, kuri iškelia vaidinius iš monstabilų ir kurie vėliau dėmesio pagalba yra toliau formuojami. Jis Wundtas aukštesniame psichiniame vyksme aiškinimui veda jau teologiskumo srovę ir tuo dar labiau atskiria nuo asociacinių.

Wundtas nepasitenkino vien pojūčių tyrimu. Jis reakcijos metodo pagalba tyrinėjo ir aukštesnius psichinio gyvenimo reiškinius. Atmetus savistabos (introspekcijos) metodą, žinoma, aukštesnieji psichiniai vyksmai esmėje tapo sunkiai prieinami. Jis Wundtas pasitenkino daugiausia tikrai laiko santykių dėsniumi nustatydamas. Aukštesniems psichiniams reiškiniams tyrinti, Wundtas pasirinko kitą metodą. Jis pradėjo objektyviosios kultūros reiškinius tyrinti, ypač primityviame tautose. Šitas metodas. Wundto supratimu, geresnis už introspekciją, nes jį visados yra galima savo tyrimo davinį patikrinti. Taip Wundtas pradėjo tyrinti tautų religiją, mitus, teisą, dorovą ir t.t. Iš šitų jo studijų susidarė 10 didelių tomo „Völkerpsychologie“. Juose Wundtas išdėstė psichologinių raidų dėsnius ir tuo būdu padėjo pamatus genetiškajai psichologijai.

3. GALVOJIMO PSICHOLOGIJA (WÜRZBURGO MOKYKLA).

Nei pats Wundtas nei jo mokinys Meumannas neatsidėjo galvojimo vyksmams tyrinti. Nors Meumannas dideliame savo trijų tomuose veikalė „Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik“ ištisai užsiima vaiko galvų tyrimais, bet galvojimo vyksmams teskiria vos ke-

liolik puslapi . T psichologijos sprag užpildyti pasisteng kitas Wundto mokinyš — Oswaldas Külp . Kadangi Külp didesn savo gyvenimo dal veik Würzburge, tod l jo psichologijos mokykla ir vadinama dažniausiai Würburgo mokykla. Iš jo mokini žinomiausii: Achas, Bühleris, Marb ir k.

Külp ypatingai stengias psichologij padaryti savarankišku mokslu ir išlaisvinti j iš mechaniško poži rio. Savo knygoj „Vorlesungen über Psychologie“¹⁾ Külp pla iai aiškina psichologijos šaltinius, metod ir svarbesnias jos s vokas, kaip, pav., siela, „aš“, subjektas, s mon ir t.t. Be to, Külp taip pat gina introspekcijos metod . Siela, Külp s supratimu, yra nežinoma neš ja (substratus) psichini reiškini . „Aš“ jam yra individualin siela ir reiškia vis gyvenant ir veikiant psichofizin organizm . Külp pripaž sta ne tik s mon , bet ir pas mon s gyvenim .

Didel dal savo veikalo Külp skiria „bendriesiems sielos reiškiniams“ analizuoti ir aprašyti. Ypatingai jis pabr žia psichinio gyvenimo vieningum . Šitas sielos vieningumas, pagal Külp , pasireiškia vairiausiai b dais:

1. d mesio vieningumas; 2. valios pasireiškim vieningumas; 3. galvojimo ir m stymo vieningumas; 4. savis mon s vieningumas ir t.t. Külp s iškelti sielos substancialumui rodyti argumentai ir šiandien tebeturi moksliškos vert s. Pabr ždamas sielos vieningumo fakt , Külp šiek tiek prisiartino prie ši dien pavidal (Gestalt) ir visumos (Ganzheit) psichologijos. Ypatingas Külp s nuopelnas, kad jis rod esim m s s mon j abstrak i s - vok . Tuo jis pabr ž , kad galvojimo ir m stymo procesai yra kitokios r - šies, negu poj iai ir vaidiniai. Savistaba ir savo pergyvenim analiz rodo, kad m s s mon je yra „element “, kurie n ra koki nors išorini daikt atvaizdai, bet abstrak ios id jos.

Pas Külp psichinis gyvenimas ir siela gauna visai kitok charakter . Siela n ra kokia nors iš vairi element sud ta mozaika. Ji yra psichinio gyvenimo vieningumo ir aktyvumo principas. Külp kalba apie m s „aš“ valdom j gali . Šitas „aš“, lyg koks valdovas, s di soste ir vykdo visokius psichinius aktus. Tie aktai nes beprasmiai, bet jie yra tam tikr tiksl nukreipti. N. Achas šit veikiam j „aš“ gali pavadino determinuojan ia tendencija (determinierende Tendenz).

4. BEHAVIORISTIN PSICHOLOGIJA.

Iš anks iau aprašytos psichologijos mokslo raidos mat me, kad šita rai- da Europoje, o ypatingai Vokietijoj, jo ta kryptimi, kad ji vis labiau tolo

¹⁾ Išleista K. Bühler. Wien⁵ 1922.

nuo gamtos mokslo charakterio ir vis labiau artinos prie tikrojo psichinio gyvenimo suvokimo. Kiek kitokia kryptimi iki šiol psichologijos mokslas rutuliojasi Amerikoje. Amerikiečiai dar ir dabar atmeta introspekcijos metodą ir visiškai nenori kalbėti apie sielą, arba su ja susijusius. Jie nori tiksliai išviršinti mūsų formoms pasireiškiančius individo santykius su išoriniu pasauliu (poelgiais) ištyrėti. Išeidami iš stebėjimo paprastą gyvūną ir gyvūną, toliau jie eina prie vaiko ir pagaliau prie suaugusio žmogaus poelgių tyrinėjimo.

Nors behaviorizmas savo mechaniško galvojimo požiūriu yra dar senesniosios psichologijos, atitinkantis amerikiečių gyvenimo dvasią, tam tikras suaktyvinimas, bet savo psichologini tyrimų pradžioje jau turi naujosios psichologijos charakterį. Senesniosios psichologinės srovės savo tyrimais išeidavo pirmiausia iš atskirų psichinių pergyvenimų — elementų. Behaviorizmas tuo tarpu tyrimą ne atskirus psichinius pergyvenimus, bet individų poelgius. Tuo jis skiriasi nuo senesniosios elementų psichologijos ir yra lyg pirmtakas naujosios visumos psichologijos. Bet individų poelgių supratimas pas behavioristus yra dar grynai mechaniškas.

Behaviorizmo kryptį ir vadovą Amerikoje yra John Watsonas. Behaviorizmas (behavior — santykis) reiškia santykiavimą, arba, kitaip sakant, poelgių psichologiją. J. Watsonas savo veikalė „Der Behaviorismus“¹⁾, charakterizuodamas savo atstovaujama psichologijos srovę, taip rašo: „Kontrastas tarp senesniosios ir naujosios (vadinas, behavioristinės) psichologijos geriausiai galime taip išreikšti: visos senesniosios psichologijos srovės, išskiriant behaviorizmą, psichologini tyrimų centru mums. Behaviorizmas gi yra nuomonė, kad žmogaus poelgiai ir jo aktyvumas yra svarbiausias psichologini tyrimų plotas“. Smonės ir sielos srovės, anot behavioristų, yra neaiškios ir nerodomos. Aiškiai suvokiami yra tiksliai poelgiai, t. y. kūno organizmas veikia ir sako. Behavioristai nori, arba psichologiją padaryti grynuoju gamtamokslu, arba nuo jos visiškai atsisakyti.

Visi žmogaus poelgiai pagal behavioristus yra tiksliai reagavimas paerzinimui. Paerzinimu behavioristai supranta visą išorinio pasaulio ir savo kūno pasikeitimą veikimą. Kūną žmogus daro ar veikia šitą paerzinimą veikiamas — yra reakcijos. Taigi šitie žmogaus veiksmai — reakcijos yra galima tyrimuoti ir jų dėsningumą nustatyti. Stebėti visi žmogaus veiksmai nuo ryto iki pat vakaro ir yra behavioristams psichologijos uždavinys.

Atskiri procesai ir pavienės funkcijos žmogui behavioristams nepi. Tai esant fiziologijos dalykas. Jie stengiasi stebėti tiksliai visą žmogaus veiksmus.

Kaip minėjau, behavioristai savo psichologiniuose tyrimimuose laikosi genetiško principo: nuo gyvūnų jie eina prie vaiko ir pagaliau prie suau-

¹⁾ Vokiškai išversta Fr. Gieses 1930 m.

gusio žmogaus psichikos. Naujagimis iš pradži tur tiktai prigimt sias, reakcijas, kurias sukelia tik atitinkami išoriniai paerzinimai. Pav., naujagimiui baim s reakcij gali iššaukti tik koks nors stiprus tonas arba nustojimas savo k no pusiausvyros. Kiti paerzinimai baim s reakcijos neiššaukia. Klausimas, kod l v liau vaikas ir suaug s reaguoja baim s jausmu, veikiant taip pat ir kitiems išoriniams paerzinimams, pav., pama ius kok nors bais žv r ir t.t.? Šit reiškin behavioristai taip aiškina. Pama ius kok nors žv r , iš pradži pas naujagim ne vyksta baim s reakcija. Jis tiesia šit žv r rankas, kaip ir kit kok nors paprast daikt . Bet tuo pa iu laiku, kada vaikas pamato žv r , reikia duoti stipraus tono paerzinim . Nuo tono paerzinimo, kaip paprastai, vyksta baim s reakcija. Tokius bandymus reikia pakartoti kelis kartus. Po šito pakartojimo vyksta nauja situacija Dabar užtenka parodyti vaikui t žv r ir tuojau vaikas pajunta baim . Vadinas, dabar žv ris sukelia t pa i reakcij , kaip anks iau suk l stiprus tonas. Naujoji reakcija buvo gyta pratimo keliu, kitaip sakant, išmokta. Toki reakcij Watsonas pavadino aplinkybi apspr sta reakcija (umstandsbedingte Reaktion). Behaviorist nuomone, išmukt reakcij reikšm psichiniam gyvenimui yra labai didel . Ji padidina išorini paerzinim kiek , kuriuos mes reaguojame. J nuomone, galima kiekvien reakcij pratimo keliu sukelti vairiausiai paerzinimais. Taip pat ir instinktas yra ne kas kita, kaip išmuktos reakcijos. Šit išmukt reakcij pagalba behavioristai nori išaiškinti vis žmogaus veikim , visus jo poelgius.

Individ ir j poelgi skirtumams išaiškinti, behavioristai priima dar strukt ros s vok . Bet strukt ra, j nuomone, yra ne kas kita, kaip individo chemin -fizin sud tis. Taigi, individualiniai žmoni skirtumai, behaviorist manymu, susidaro skirtingos žmogaus fizin s-chemin s sud ties ir viraus aukl jimo d ka. Jausmai Watsonui yra taip pat tik tam tikros r šies išmuktos reakcijos, kurias jis vadina emocijonalin mis reakcijomis. Pas naujagim esan ios tik trys nat ralin s reakcijos, b tent: baim , pyktis ir meil . Iš t nat rali j reakcij , pratimo keliu, išsivysto visos kitos reakcijos.

Behavioristai nori vis žmogaus psichin gyvenim gamtos moksl metodu ištirti ir iš dalies mechaniškai išaiškinti. Galvojimas jiems yra tiktai mechaniškas procesas. „Galvojimas“, sako Watsonas, „yra ne kas kita, kaip paties su savim kalb jimas“. Šit „su savim kalb jim “ Watsonas vadina verbaline reakcija.

Savo mechanine psichologija behavioristai mano išriš dualizm tarp k no ir sielos, kuris buv s senesniojoj s mon s psichologijoje. Jie kalba tiktai apie individo veiksmus. S mon s srov , apie kuri daug kalb jo Williamas James, behavioristai nori pakeisti aktyvumo srove (Aktivitatsstrom). Ir šitas aktyvumas yra tiktai mechaniškai veikian ios fizikos j gos. Valios

laisv s behavioristai visai nepripaž sta. Jie yra absoliutaus determinizmo atstovai. Žmogus tod l taip veikia, kad jis turi taip veikti.

Be motorini ir emocijonalini reakcij , behavioristai kalba dar apie visceralines reakcijas, kurios yra ne kas kita, kaip vidujini organ veikimas. Prie ši priklauso ir liauk veikimas, kuris pas behavioristus taip pat turi didel s reikšm s. Liauk veikimo tyrin jimu daug nusipeln rus psichologas (daugiau fiziologas) Pavlovas ir jo mokinys Anrepas. Bedarant bandymus su šunimis, jiems pavyko sužadinti seilini liauk veikim , taip vadinamu aplinkybi apspr st reakcij keliu. Paprastai seilini liauk reakcija sužadinama, rodant šuniui kokio nors maisto. Pavlovas, darydamas bandymus, rodydavo šuniui maist ir tuo pa iu laiku duodavo stipraus tono ar kok nors kit paerzinim . Po keli , ar keliolikos toki bandym užtekdamo šuniui pakartoti tiktai anks iau duoto tono paerzinim ir tuojau vykdamo seilini liauk reakcija. Iš ia Pavlovas padar išvad , kad ir refleksai yra tik išmoktos, t. y. aplinkybi apspr stos reakcijos.

Pavlovas sudar net atskir rus psichologin srov . Ji vadinasi reflektologin pischologija. Be min t Pavlovo ir Anrepo, ia dar priklauso Bechterevas. Nuo behaviorist jie skiriasi tuo, kad behavioristai stengiasi tyrin ti daugiau išviršinius individ poelgius, tuo tarpu Teflektologin s psichologijos atstovai užsidaro daugiau vidujini , fiziologini vyksm aiškinimu. Bet abi tos srov s nepripaž sta joki s mon s vyksm . Visk jos aiškina mechaniskais d sniais.

D l savo paprastumo, aiškinant psichinius vyksmus, ir d l suprantamumo behaviorizmas Amerikoj buvo gana populiarus. Bet jo mechaniško aiškinimo silpnosios pus s buvo greit pasteb tos. Šiandien Amerikoj formuoj s nauja behaviorizmo srov . Pav., Tolmanas, Bobertay'as ir ypatingai Thordik jau nebeneigia s mon s ir jos vyksm , tiktai dar abejoja, ar galima juos moksliskai ištirti.

5. PAVIDAL (GESTALTS-) PSICHOLOGIJA (BERLYNO MOKYKLA)

Kaip anks iau min jau, senesnieji psichologai man , kad psichinis gyvenimas susideda iš atskir element , kaip poj iai, vaidiniai, jausmai ir t.t. Kadangi šit element išaiškinti visam psichiniam gyvenimui neužteko, tai kai kurie psichologai grieb si nauj s vok . Taip Wundtas kalb jo apie „schöpferische Synthese“, Würzburgo mokykla apie apercepcijos vyksmus, Achas apie „determinierende Tendenz“ ir t.t. Jie visi buvo sitikin , kad prie šit element dar turi prisid ti kažkas naujo, ko negalima išvesti iš vis sudedam j element sumos.

Ehrenfelsas savo veikale „Über Gestaltsqualitäten“¹⁾ analizuodamas psi-

¹⁾ Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Psychologie, 1898.

chin gyvenim , aiškiai pri jo išvados, kad psichiniai pergyvenimai turi dar kažin koki ypating charakter , kuris yra pirmesnis ir visai kitos r šies, ne-gu atskiri psichiniai pergyvenimai — elementai. Šitas kažkas naujo yra virš vis psichini element , jis tuos elementus palaiko ir net juos apsprendžia. Pav., gali kartais kokio nors psichinio pergyvenimo visi sudedamieji elemenai pasikeisti, bet, neži rint to, gali išlikti tas pats charakteris. Imkime kad ir kokios nors melodijos perk lim kit gam . Nors ir visi atskiri jos tonai bus kitoki (kitoks bang virp jimo skai ius), vis d lto ta melodija liks ta pati ir tuojau bus atpažinta. Šit pirmin psichinio pergyvenimo realyb Ehrenfelsas pavadino pavidalu (Gestalt), o jos ypatybes — pavidališkomis ypatybm is (Gestaltsqualitäten). Tiesa, iš pradži šitos iškeltos pavidal ir j ypatybi s vokos nerado didelio atbalsio psycholog tarpe, bet v lesniu laiku tos s vokos atsirado psichologini tyrin jim ir galvojim centre.

Kad pirmoji psichinio pergyvenimo realyb yra ne atskirai izoliuotas psichinio pergyvenimo elementas, bet visa psichin visuma su savo ypatybm is, tai rodo ne tik nuosekli psichinio pergyvenimo analize, bet tvirtina ir psichologijos eksperimentas. Paprasta suvokto kokio nors akordo psichinio pergyvenimo analiz rodo, kad pirmiau mes suvokiame vis akord , o tik v liau analiz s keliu mes atskiriame ir atskirus jo tonus. T pat mes matome, analizuodami kokios nors fig ros ar kokio paveikslo suvokim . Visada pirma gauname bendr sp d , kaip tam tikr pavidal arba visum , o tik v liau atskiriame ir suvokiame atskiras sudedam sias dalis. Eksperimentin s psichologijos daviniai t pat rodo. Tik ia n ra, žinoma, galimyb s bent kiek daugiau sustoti prie tos r šies bandym davinii .

Ši dien psichologijoj, jei taip galima pasakyti, vyko kopernikiška revoliucija. Šiandien psichinis gyvenimas norima aiškinti ne atskir psichini element sintez s keliu, kaip dar senesnioji psichologija, bet atvirkš iai: iš pradži einama prie psichinio pergyvenimo visumos ir iš tos visumos norima atskirus psichinio pergyvenimo elementus suprasti. Vadinasi, ši dien psichologini tyrin jim pirmojj vietoj stovi ne atskiri elementus, ir j funkcijas, bet apie individo, kaip visumos, poelgius ir re-vioristin srov kalba, pirmoj eil j, ne apie atskirus psichinio gyvenimo elementai, bet psichin visuma. Net taip mechaniškai nusista iusi beha-akcijas.

Ehrenfelo pavidal psichologijai moksliskai pagr sti ypatingai daug nusipeln Berlyno psichologin mokykla. Jos grind jai ir atstovai yra Max Wertheimeris, W. Köhleris, Koffka ir ištisa eil j mokini . Jie leidžia net savo mokslin žurnal — „Psychologische Forschung“. Visus iš ju-sius iš tos mokyklos raštus ia b t sunku sumin ti. Aš noriu tik trum-pai charakterizuoti tos mokyklos psichologin krypt , kad v liau b t ga-

lima j geriau atskirti nuo kitos, taip pat visumos psichologijos mokyklos, kuri dabar atstovauja Leipzigo mokykla.¹⁾

Psichologijos uždavinys yra, pavidal (Gestalt) psichologijos supratim , kiek galima tiksliau, aprašyti ir išaiškinti individo santykis su išoriniu pasauliu. Šitie santykiai nesibaigia, kaip behavioristai mano, vien tik poelgi — reakcij forma. Žmogus ne tik reaguoja išorinius paerzinimus, bet jis dar veikia ir vairiai elgiasi. Šit jo elgim si ir veikim galima tikrai aprašyti ir išaiškinti tik tada, kada mes imame vis individ , kaip visum , su jo strukt ra ir visomis ypatyb mis. Tod l turi b ti aprašomi ir aiški nami ne tik individo išoriniai veiksmai, bet ir jo vidujiniai pergyvenimai.

Eidami prie individo veikimo ir jo pergyvenim aprašymo ir aiškini mo, pavidal psichologijos atstovai atsineša iš fiziškojo pasaulio susidaryt fizišk darbo hipotez . Wertheimeris ir kiti pavidal psichologijos atstovai, steb dami fiziškus vyksmus, pastebi juose pavidališk reiškiniai . Pav., leidžiant elektros srov kok nors laidinink , elektros srov ne visur lygiai pasiskirsto. Ji daugiausia susiskirsto laidininko paviršiuje ir ypatingai prie smailagali . Panašiai tam tikr pavidališk j gos veikim jie mato elektromagnetiškame lauke ir kituose fiziškuose reiškiniuose. Vadinamas, fiziškajam pasauli mes matome tam tikr pavidališk vyksm .

Wertheimeris ir Köhleris šituos pasteb tus vyksmus fiziškajam pasauli nori pritaikinti psichiniam gyvenimui aiškinti. Individas jiems n ra iš k no ir sielos sud ta esyb , bet tiktai vieningas aparatas. Mes neturime kalb ti apie psichinius ir fiziškus vyksmus, bet tiktai apie tam tikrus individo veiksnius. Visk veikia individas, tiktai tie veiksmai gali pasireikšti vairiuose individualinio aparato sluoksniuose. Priimdami tiktai viening individo veikimo aparat , Berlyno mokyklos šalininkai mano išaiškin fizišk ir psichišk reiškiniai paralelizmo, o taip pat sielos ir k no santyki , problem . Jiems n ra skirtumo tarp psichišk ir fizišk reiškiniai . Visi veiksmai vyksta individualiniame aparate. Tik, kaip jau sakyta, pasireiškia vairiuose sluoksniuose.

Toki sluoksni , pavidal psichologijos atstov nuomone, es trys: 1. paerzinim sfera; 2. neurofiziškasis sektorius ir 3. fenomenališkoji sfera. Koks nors išviršinis paerzinimas, vyk s paerzinim sferoje, nerv pagalba yra nunešamas neurofizišk j sektori . Šitame sektoriuje, paerzinimas

¹⁾Norint plaiau susipažinti su pavidal psichologijos kryptimi, patartina paskaityti :

1. Wertheimer M., Über Gestaltqualitäten, Symposion Bd 1.
2. Köhler W, Komplextheorie und Gestalttheorie. Psychologische Forschungen, 1925.
3. Koffka, Die Grundlagen der psychischen Entwicklung ir ypatingai
4. Scheerer M., Die Lehre von der Gestalt, 1930.

yra performuojamas ir iškeliamas psichini fenomen sfer . Performavimo procesas neurofiziškame sektoriuje vyksta fizišku b du, panašiai kaip elektros srov s pasiskirstymas kokiame nors laidininke. ia pavidal psichologijos atstovai jieško pavidališk vyksm fiziškajam pasauly ir pas-
kui juos paima psichiniams procesams aiškinti. Jie mano tuo b du lengvai prašalins ir prieštaravim tarp nativizmo ir empirizmo. Pas juos n ra jokio atskiro sensoriško ir motoriško aparato, bet viskas vyksta tiktai viename aparate. Tame pa iame aparate vyksta motoriškos ir sensoriškos reakcijos. ia, pagal juos, gali b ti kalba tik apie to aparato tobul jim . Bet visai ne-
gali b ti jokio prieštaravimo tarp gyt ir gimt gabum .

Tokiu b du pavidal psichologijos atstovai nori išaiškinti psichinius reiškinius. Jiems visur yra tiktai fiziški vyksmai. Tiesa, atskirus psichinius reiškin-
us vair s autoriai aiškina skirtingai. Vieni tam pa iam psichiniam reiškiniui aiškinti pasiima iš fiziškojo pasaulio vien analogij , kiti kit , bet principu jie visi sutaria, aiškindami psichiškus procesus fiziš-
kais vyksmais.

Neži rint Berlyno psichologin s mokyklos produktyvum ir nemaž eksperimentin s psichologijos darb vert , jos psichologini reiškiniai
aiškinimas fizikalini hipoteze neišlaiko jokios kritikos. Tai yra per-
daug savavališkas analogini , ir tai labai gin ytin , fizišk s vok per-
k limas psichiniams reiškiniams aiškinti. Bet tuo b du psichiniai reiški-
niai nepasidaro n kiek aiškesni, o priešingai, dar labiau supainiojami.

6. VISUMOS (GANZHEITS-) PSICHOLOGIJA (LEIPZIGO MOKYKLA).

Savo išeinamuoju punktu Leipzigo mokykla yra artima Berlyno pa-
vidal psichologijos mokyklai. Ji, kaip ir Berlyno mokykla, psichinio gy-
venimo aiškinime išaina pirmiausia ne iš atskir psichini pergyvenim —
element , bet iš psichin s visumos. Tik Berlyno mokykla šit pradedam j
punkt laiko ne psichine visuma (Ganzheit), bet psichiniu pavidalu
(Gestalt), gi Leipzigo mokykla, eidama visumos psichologijos kryptimi
dar toliau, savo psichologini tyrim jim pradedam ja realybe ir kertiniu
akmeniu laiko nestrukt ruot , neišdiferencijuot , betarpiai suvokiam psi-
chin visum (Ganzheit). Pavidalu Leipzigo mokykla laiko siauresn psi-
chin s visumos pasireiškimo form , tai yra tam tikra prasme apipavidalin-
t , gavusi kokias nors konkretesnes formas, psichin visum .

Leipzigo mokyklos pagrind jas ir dabartinis jos vadas yra buv s
Wundto mokinys ir dabartinis jo p dinis Felixas Kruegeris. Jis ir jo
bendradarbiai H. Volkeltas, O. Klemmas, Fr. Sanderis ir kiti toliau t -
sia Berlyno pavidal psichologij . Jie paženg daug toliau už Berly-

no mokykl ir stengiasi sukurti sistematiškai apdirbt visumos psichologij , Leipzigo mokykla dar n ra galutinai suformavusi ir paskelbusi savo psichologijos sistemos, bet iš j iš tos mokyklos darbai yra skelbiami j išleidžiamame psichologijos žurnale — „Neu - psychologische Studien“.

Kaip jau min jau, Leipzigo psichologin mokykla savo psichologin - mis studijomis išeina iš psichin s visumos. Šita psichin visuma yra pirmoji psichin realyb , pirmiausia ir betarpiai pergyvenama. Ji turi savo skirtingas ypatybes — visumos ypatybes (Ganzheits - Komplexqualitäten). Vykstant toliau psichin s diferencijacijos procesui, šita betarpiškai pergyventa psichin visuma gauna vis aiškesnes formas, vis labiau ir griežiau išsiskirian ius pavidalus ir pagaliau išsiformuoja aiškius psichinio gyvenimo sudedamuosius momentus. Taigi, pirmiausia m s psichiniai pergyvenimai yra bendriausio charakterio: jie yra neaišk s, neapspr sti, neišdiferencijuoti. Tokie visumos psichiniai pergyvenimai turi daugiau jausm charakter . Toliau prasideda tam tikras diferencijos procesas. Psichinio pergyvenimo visuma vis labiau apsipavidalina tam tikromis formomis, darosi aiškesn , labiau kont ruota, t. y. gaunasi pavidalas. Tas psichinio pergyvenimo pavidalas turi v l skirtingas savo ypatybes. Vykstant psichinio pergyvenimo diferencijacijos procesui dar toliau, pradeda ryšk ti psichinio pavidalo atskiros sudedamosios dalys, vienos nuo kit atskirti, vienos trauktis atgal, kitos dominuoti ir tokiu b du išryšk ja atskiri psichinio pergyvenimo komponentai — psichiniai momentai.

Aiškumo d liai paimkime pavyzd . Sakysime išgirdome iš tolo koki nežinom melodij arba pamat me kok gamtos paveiksl . Iš pradži m - s psichinis pergyvenimas yra neaiškus, daugiau turi jausm pob d ; dar gerai melodijos nesuvokiame, paveikslo aiškiai nematome. Toliau psichinis pergyvenimas diferencijuojasi, melodij darosi aiškesn , paveikslas ryšk ja. Dar toliau m s psichinis pergyvenimas pasidaro labiau išskirstytas, labiau jau iami to pergyvenimo atskiri momentai. Mes jau girdime melodijos atskirus tonus, matome paveikslo sudedam sias dalis.

Bet kad ir kažin kaip toli šitas psichinio pergyvenimo diferencijacijos procesas vykt , mes vis d lto niekada negalime izoliuotai pergyventi atskirus psichin visum sudaran ius elementus. Kiekvienas psichinis pergyvenimas yra mažiau ar daugiau jungtas psichinio pergyvenimo visum ir yra jos apsprendžiamas. Sakysime, leidžiame mes jud ti metronomui ir klausome jo mušam takt . Nors metronomas objektyviai vienodai muša takt , mes vis d lto girdime ne vienodai metronomo mušam takt , bet kok nors ritm . Nor dami ir gerai siklaus metronomo mušam takt , mes gal sime reprodukuoti net tam tikr muzikalin melodij . Kod l taip yra? Tod l, kad šitas metronomo mušamas taktas n ra vien tiktai izoliuotai, poj iais suvokiamas, bet jis yra jungtas vis psichinio pergyvenimo visum ir tos visumos yra apsprendžiamas. Atsižvelgiant tai, kokia

to metu yra m s nuotaika, tokio nusiteikimo pareina, iš dalies, ir papras-
t jutim charakteris.

Leipzigo psichologin s mokyklos supratimu, kaip ir Berlyno mokyk-
los, psichologijos uždavinys yra psichinio gyvenimo reiškinius tiksliai apra-
rašyti, susekti t reiškinį d sningum ir, jei galima, juos išaiškinti. Bet
psichini reiškinį aprašymu ir j aiškinimu Leipzigo mokykla visiškai
skiriasi nuo Berlyno mokyklos. Berlyno mokykla, aprašydama ir aiškin-
dama psichinius reiškinčius, vartoja fizikalines s vokas. Leipzigo mokykla
tok metod visiškai atmeta. Ji psichin gyvenim laiko kitokios prigim-
ties, negu fizinis, ir tod l taikymas fizikos s vok psichinio gyvenimo apra-
šymui yra visiškai neleistinas. Leipzigo mokykla taip pat atmeta iš anksto
koki nors sugalvot hipotez psichiniams reiškinčiams aiškinti. Psicholo-
gas pirmiausia turi išmokti savo ir kit psichinius pergyvenimus tinkamai
pasteb ti ir juos tiksliai aprašyti. Didžiausias sunkumas yra surasti tam psi-
chinio gyvenimo aprašymui tinkamas s vokas. M s dažniausiai vartojamos
s vokos yra sudarytos daugiausia iš fizinio pasaulio ir jos psichiškiems
reiškinčiams aprašyti dažniausiai netinka. Kad išvengus psichinio gyveni-
mo reiškinį sudaiktinimo, jie stengiasi sudaryti naujas s vokas, kurios
labiau tikt psichinio gyvenimo esmei išreikšti.

Remdamasi vairiais eksperimentin s psichologijos daviniais, Leip-
zigo mokykla kalba apie trejop psichin s visumos primat : 1. Genetiškasis
psichin s visumos primatas. Šito primato vardu Leipzigo mokykla
išreiškia, kad primityviojo žmogaus ir vaiko psichinis gyvenimas turi dau-
giau visumos charakter , kaip civilizuoto arba suaugusio žmogaus. Tai
reiškia, kad genetiškai pirmiau yra pastebimi psichin s visumos pergyve-
nimai, kaip tos visumos diferencijuotos formos. 2. Fenomenališkasis psi-
chin s visumos primatas. Jis reiškia, kad suvokimo procesas vyksta pir-
miausia nuo visuotinesnio, nediferencijuoto pergyvenimo, prie labiau di-
ferencijuoto ir konkrečiau. Vadinasi, pirmiau mes turime psichin s visu-
mos pergyvenimo pasireiškmus, o tik v liau, vykstant diferencijacijos pro-
cesui, suvokiame jo dalis. 3. Funkcionališkasis psichin s visumos primatas
reiškia, kad koks nors pasikeitimas psichin s visumos pergyvenime yra
grei iau pastebimas ir turi didesn s reikšm s visam psichiniam pergyve-
nimui, negu toks pats pasikeitimas kokioj nors psichinio gyvenimo peri-
ferijoje, atskiroj jo sudedamojoj izoliuotoj daly. Pav., jutim skirtumo
slenkstis koki nors geometrišk fig r yra daug mažesnis, negu papras-
t geometrišk linij .

Beto, Kruegeris ir visa Leipzigo mokykla yra dar žinoma nauja jaus-
m aiškinimo teorija. Senesniojoj psichologijoj jausmai vairiai buvo aiš-
kinami. Wundtas, pavyzdžiui, jausmus laik , kaip ir poj ius arba vaidi-
nius, atskirais psichiniais elementais. W. James jausmus aiškino organišk
poj i reiškinčiais. Stumpfai nor jo juos suvesti atskir poj i pa-

sireiškimus, kaip kutenimas, odos glostymas ir t. t. Kruegeris, aiškina jausmus, išeina iš savo mokytojo Corneliaus aiškinimo. Cornelius, sekdamas Ehrenfelsu, aiškino, kad jausmai yra psichini pavidal pergyvenimo tam tikros ypatybės. Kruegeris, tobulindamas šit jausm teorij , atitinkamai savo psichologijos srovei, aiškina, kad jausmai yra nediferencijuotos, neaiškios psichinis visumos pergyvenimo bendriausios ypatybės. „Jausmai“, sako Kruegeris, „yra psichinis visumos pergyvenimo ypatybės“. Ir kuo šitas psichinis visumos pergyvenimas yra bendresnis, visuotinesnis, tuo jis yra turtingesnis jausmais. Diferencijuojantis šitam bendrajam psichiniam pergyvenimui atskirus psichinius momentus, jausmai tampa vis neturtingesni.

Leipzigo visumos psichologija kalba ne tik apie simultanišk , bet taip pat ir apie sukcesyvin visum . Psichiniai visumai priklauso ir j daro takos ne tik tas, kas mes kokių nors momentu pergyvename, bet ir tas, kas buvo pergyventa anksčiau ir net tas, kas bus vliau. Šita sukcesyvin visuma yra apsprendžiama individo struktūra. Struktūra, pagal Krueger , reiškia individo pamatę gl din ios nekintamos, individo veikim apribojan ios ypatybės, kitaip sakant, asmens individualyb .

Leipzigo mokykla psichologijos mokslui turi daug nuopeln . Pirmiausia ji stengiasi apvalyti psichologijos moksl nuo fizikališk s vok ir nuo mechaniško psichinio gyvenimo aiškinimo. Be to, iš jus iš visumos psichologijos aiškinimo, pasidaro daug suprantamesni kai kurie psichinio gyvenimo pasireiškimai. Fr. Sand ris ir Ipsenas, išeidami iš visumos psichologijos, vykusiai aiškina visokias optiškas klaidas. O Klemmaš, tyrindamas žmogaus judesius, pasteb jo, kad juo jie turi daugiau visumos charakter , juo yra daugiau apipavidalinti, juo yra atitinkamesni žmogaus prigimt ir daug tobuliau yra atliekami. Toliau tyrindamas fiziško lavinimosi klausim , Klemmas domiai, išeidamas iš visumos psichologijos, aiškina pratyb esm . Pratim esm gl di ne kokio nors veiksmo pakartojime, bet sugeb jime suderinti kokio nors veiksmo atskiras sudedam -sias dalis harmoning visum , atitinkan i žmogaus strukt r . Susek bent kurio veiksmo sudedam j moment veikimo d sningum , mes galime t veiksm atlikti daug tobuliau ir be ilgesni pratim . Ypatingai daug aiškumo visumos psichologija neš vaiko ir primityvi j taut psichinio gyvenimo supratim . ia daug nusipeln s yra H. Volkeltas.

Tiesa, ir Leipzigo visumos psichologijoj dar yra daug neaiški dalyk ir sunkiai išsprendžiam klausim , bet yra sveikintina tos mokyklos kuriamosios psichologijos kryptis. Ji nori psichologij pirmiausia išlaisvinti iš vairi iš anksto nusistatyt hipotetišk aiškinim ir apsaugoti j nuo diletantišk spekuliacij , kurios dažniausiai kyla ne iš psicholog specialist pus s. Iš ia aišk ja jos kova su mechanišku psichini veiksm

aiškinimu (Berlyno mokykla) iš vienos pusės ir su tam tikru žmogaus psichikos iškraipymu (psichoanalistine srove) — iš kitos.

7. TIPOLOGIN PSICHOLOGIJA.

Sekdami psichologijos mokslo r tuliojimosi eig , mes mat me, kad psichologija, iš jusi iš pradži daugiau iš atskir psichini pergyvenim — element tyrin jimo, laikui b gant, vis labiau stengiasi eiti prie visos psichin s visumos — paties žmogaus pažinimo. Bet, tyrin jant žmogaus asmenyb , lengvai pastebima, kad tos asmenyb s vairi individ pasireiš- kimas ir veikimas yra labai skirtingi. Jau senov je nor ta šitas tipiškias individuo pasireiškimo formas sugrupuoti tam tikras klases ir jas išaiš- kinti. Pav., Galenus savo temperament mokslu nor jo suskirstyti žmones keturias tipingas klases — temperamentus (sangvinikas, cholericas, me- lancholikas, flegmatikas) ir juos išaiškinti tam tikros r šies skys i buvi- mu žmogaus organizme. 19 šimtmetj atsirado charakteriologijas mokslas (Bahnsenas), filosofiškoji antropologija (Kantas) ir praktiškas žmogaus pažinimo mokslas — fiziognomika. Taigi, visais laikais ir vairiais b dais stengtasi žmogaus individualyb pažinti ir j išaiškinti. Bet visos tos pas- tangos buvo daromos daugiausia atskir , nors ir labai kartais vykusi paste- b jim ir spekuliacijos keliu. Šiandien, patobul jus eksperimentin s psi- chologijos metodams, norima eksperimento keliu ištirti ir ta psichologijos sritis.

Žinoma, ia negalima bent kiek ilgiau sustoti prie šiandien taip gyvai diskutuojam tipologin s psichologijos klausim . Eksperimentin s tipolo- gijos mokslas yra tiktai paskutini keleri met psichologini tyrin jim vaisius. Tod l klausimo statymo ir metod pasirinkimo atžvilgiu ia yra dar didelis nuomoni vairumas ir atskir tyrin toj nesutarimas. Beveik kiek- vienas toj srity dirb s mokslininkas arba mokykla turi savo tipologijos krypt .

Neži rint tipologijos mokslo jaunumo, jis vis d lto sp jo nešti psicho- logijos moksl daug nauj dalyk . Pirmiausia tipologijos mokslas išmok psi- chologus kitaip ži r ti psichin d sningum . Senesnioji psichologija sten- g si bendruosius ir visuotinius psichinio arba psichofizinio vyksmo dos- nius nustatyti. Šitie d sniai buvo laikomi nekintamais ir visiems individams vienodais. Jei kokio individuo kuris vyksmas neatitiko šituos d snius, tai tada buvo kalbama apie psichinio gyvenimo defektus arba klaidas. Šit senesnio- sios psichologijos paži r , kaip min jau, kiek konstruavo pavidal ir visu- mos psichologija. Ji iškl atskir psichini pergyvenim — moment pri- klausomum nuo psichin s visumos arba pavidalo. Tipologin psichologija jo dar toliau ir iškl individualini skirtum reikšm psichiniam gyveni-

mui. Atsisakydama kiek nuo visuotinumо principo psichiniame gyvenime, tipologin psichologija vis labiau art ja prie atskiro individo ir jo psichinio gyvenimo supratimo. Be to, aiškindama žmoni individualinius pasireiškimus, ji taip pat padar labiau suprantam ir kult rin'o gyvenimo form vairum .

Štai keletas žodži bent apie svarbiausias ši dien tipologines mokyklas.

a. KRETSCHMERIO TIPOLOGIN MOKYKLA.

Viena iš populiariausi ši dien tipologini mokykl yra E. Kretschmerio mokykla. D l savo aiškumo ir suprantamumo ji yra, galb t, daugiausia išsiplatinusi ne tik psicholog , bet ir psichologiniais klausimais besidominan i m g j tarpe. Kretschmerio svarbiausias tuo klausimu veikalas yra „Körperbau und Charakter“¹⁾ ir, iš dalies, „Geniale Menschen“. Kaip pirmoji veikalo antrašt rodo, Kretschmeris nori surasti vidujin s - ryš tarp k no strukt ros ir psichini ypatybi . Savo veikalo pradžioje Kretschmeris rašo: „Paprastai velnias žmoni vaizduojamas sudži v s su smaila barzdele ant siauro smakro, tuo tarpu storokas velnias dažniausiai yra geraširdis ir nelabai gudrus. Intrigantas turi kupr ir dažnai kosti. Sena ragana beveik visada su išdži vusio paukš io veidu. Kame linksma ir gera nuotaika, ten pasirodo storokas riteris su raudona nosimi ir praplikusiu pakaušiu“. Tais žodžiais Kretschmeris nori pasteb ti, kad net liaudis savo naivi steb jim yra ži r jusi tam tikr ryš tarp k no strukt ros ir psichini ypatybi .

Kretschmeris savo tipologij kuria pasiremdamas psichiatriniais tyrim jimais. B damas pats, iš profesijos, psichiatras ir tur damas Marburgo klinikoje didel skai i psichiniai sergan i ligoni , Kretschmeris prad jo daryti savo pacient tipologiškus steb jimus. Pirmiausia Kretschmeris pasteb jo, kad ligoniai, sergantieji didžiosiomis psichoz mis, kaip manišk ja depresija (cirkulär) iš vienos pus s ir šicofrenija (dementia precox) iš kitos pus s, turi daugiausia skirtingus k no sud jimus. Išeidamas iš t pasteb jim , Kretschmeris matavim ir bendr steb jim keliu nustat charakteringus k no sud jimo atžvilgiu tipus. Tokie jo tipai yra trys: 1. Asteniškas tipas (Asteniker). — Trumpai charakterizuojamas taip: aukštas gis ir palyginamai plonas ir silpnas k no sud jimas. Vertikalinis ilgis dominuoja visose k no dalyse: ilgos kojos ir rankos, ilga ir siaura kr tin , siauri pe iai, ilgas ištys s kaklas. K no svoris, palyginus su aukš iu, labai atsilik s (50,5:168,3). Veidas kampinio profilio (Winkelprofil): vidurin jo dalis labiau išsirutuliojusi su ilga atsikišusia nosimi. Kakta ir smakras

1) 9 ir 10 laida, 1931 m. Berlyne.

mažiau išaug . 2. Atletiškas tipas (Athletiker). Kaip jau pats vardas rodo, charakterizuojamas taip: vidutinio ūgio, plaukai ir gerai išaugusiais peiliais, didelė krūtins apimtimi, stambiomis rankomis ir kojomis, stambi kaul ir gerai išsivysiusiais muskulais. Veidas penkiakampės formos, profilis tiesus. Vidurinė veido dalis, palyginus su kakta ir smakru, gana proporcinga. 3. Pikniškas tipas (Pykniker). — Visas kūnas daugiau apvalus, didelė vidurinė organ , kaip pilvo, krūtins ir galvos, apimtis, daugiau storas, kaip aukštas ir turi palinkim tukti. Rankos ir kojos smulkios. Visos kūno dalys proporcingai išsivysiusios. Kūno ir veido linijos švelnios, daugiau apvalios. Nedidelė nosis, kiek daugiau išsirutuliojus apatinė veido dalis. Kretschmeris dar mini ir ketvirtą tipą . Tai displastiškas tipas (Dysplastiker), bet jis nėra vieningas, o daugiau nenormalus, neproporcingai išaugusio kūno. Toki nenormaliai išaugusio kūno individ galima pastebėti tarp psichinių ligoni (pav., eunuchoidas).

Tik k aprašyti tipai vadinasi grynieji tipai. Jie pasitaiko ne tik pas psichinius ligonius, bet ir pas visai normalius žmones. Bet gyvenime mes sutinkame ir maišytą tipą (Mischtypen). Jie vienas kūno ypatybes turi vieno tipo, kitas kito. Tokie tipai susidaro dažniausiai paveldėjimo keliu, kada viena saka iš t v yra vieno, o kita kito tipo.

Palyginus šia aprašytos kūno sudėties tipus su didžiosiomis psichozinėmis Kretschmeris rado, ypatingai didelė skaičių pikniškos kūno sudėties pas sergančius manišką depresiją ir asteniškos, atletiškos ir displastiškos kūno sudėties pas sergančius šicofreniją. Iš šit davini Kretschmeris padar šitokias išvadas:

1. Tarp maniškos depresijos psichinės dispozicijos ir pikniškos kūno sudėties yra aiškus bijologinio giminingumo ryšys.

2. Tarp šicofrenijos psichinės dispozicijos ir asteniškos, atletiškos ir displastiškos kūno sudėties taip pat yra aiškus bijologiškas giminingumas.

3. Ir atvirkščiai, tarp šicofrenijos ir piknik iš vienos pusės ir tarp maniškos depresijos ir astenik , atletik ir displastik iš kitos — beveik nėra jokio bijologiško giminingumo.

Konstatavus tarp kūno sudėties ir didžiųjų psichozinių giminingumo ryšių, Kretschmeris eina palaipsniui toliau ir tyrinija lengvesnes šit psichozinio pasireiškimo formas, kaip turinčius palinkim tas psichozes arba sirgusius tomis psichozėmis ir t. t. Tokiu keliu jis prieina prie normalios ir pagaliau net prie genijali žmoni . Remdamasis savo tyrinėjimais, Kretschmeris priėjo išvados, kad tarp tam tikros kūno sudėties ir jai atitinkamos psichozės ir tarp visiškai normalaus ir net genijalaus žmogaus psichinių ypatybių yra tam tikras ryšys. Kitaip sakant, jos yra apsprendžtos charakteringos individo pamatė glaudios konstitucijos. Išeinant iš tos Kretschmerio pozicijos, didžiausios psichozės yra ne kas kita, kaip charaktering

sveiko žmogaus tam tikr individualini ypatybi per didelės, nenormalus išsivystymas.. Išeidamas iš maniškosios depresijos, Kretschmeris eina per persichotišk stadij ir prieina prie normalios asmenybės — ciklotimiško temperamento (zyklothyme Temperamente). Toliau nuo šicofrenijos jis tuo pačiu keliu, prieina prie kito — šicotimiško temperamento (schizothyme Temperamente). Šituo būdu Kretschmeris nustato du charakteringus savo temperamentus : ciklotimišk — kuriam priklauso individai su pikniška kūno sudatimi ir šicotimišk — su asteniška, atletiška ir displastiška kūno sudatimi.

Ciklotimišk temperament Kretschmeris charakterizuoja šiomis ypatybėmis :

1. Draugiškas, geraširdis, meilus, nuoširdus;
2. Linksmas, humoristas, gyvas, staigus (užsidegęs) ;
3. Tylus, ramus, giliai galvojęs, švelnus.

Šito tipo žmonės yra gana draugiški. Jie supranta juokus ir patys mėgsta, kitą ne žeidami, pajuokauti. Gyvenime jie ima tokį, koks jis yra ir prie jo prisitaiko. Jie atviri; visais pasitiki. Savo būdą jie turi kažką švelnaus. Tai jausmų žmonės. Jie viską priima tiesiai, su užuojauta, bet koks nors pergyvenimas giliai ir ilgai širdy nepalieka. Jis dažnai liedi, bet dažnai esti ir linksmas. Net kenčia manišką depresiją niekam nedaro blogo, yra geraširdžiai. Jie nuotaika mainosi gana greitai, užtenka mažiausio dalykelio, kad susidrumstų. Jie jaučia norą išsikalbėti, išsijuokti ir išsiverkti. Mėgsta patogų gyvenimą. Orientuojasi ne pagal iš anksto nustatytas teorijas, bet pagal reikalą. Tai praktiškai žmonės. Jie mėgsta darbą, prisitaiko prie jo ir randa jame daug džiaugsmo. Kartais turi labai daug energijos, bet viską išvertė iki galo dažnai pritrūkstą jiems kantrybės. Jie visada judrūs. Jie judesiai švelnūs ir plastiški.

Šios rūšies žmonėms tarpe dažnai galime užtikti linksmą plepią ir humoristą, ramų geraširdį, patogumo mėgį ir labotojį, ramų atsidavusį darbininką, praktišką veikį ir t. t.

Iš genijaliųjų žmonių prie tos grupės Kretschmeris priskiria Lutherą, G. Kellerą, Goethės motiną ir iš dalies patį Goethę. Kaip menokariai jie yra daugiausia realistai, apysakininkai. Kaip mokslininkai jie yra gamtininkai. Jie turi gabumą sigyventi gamtą ir suvokti jos tokią, kokia ji yra. Kretschmeris čia mini A. Halierą, A. Humboldtą, Gailą, Darwiną, Pasteurą. Ypač tingai tie žmonės yra geri organizatoriai ir vadai. Minėtinas čia genijalus organizatorius W. Siemens, politikas Būlowas ir idealus vadas Mirabeau.

Šicotimišk temperament Kretschmeris charakterizuoja šiomis ypatybėmis :

1. Nedraugiškas, tylus, susilaikęs, rimtas (be humoro), keistuolis;

2. Nedr sus, baugštus, jautrus, nervuotas, susierzin s, gamtos ir knygdraugas ;

3. Lengvas, geraširdis geras (brav), nejautrus, kur ias, kvailas.

Kaip iš ši ypatybi matyti, šicotimiškas temperamentas yra ciklotimiško temperamento kontrastas, šicotimiško temperamento žmon s yra rimti, be jumoro. Rimtumas ir sav s pabr žimas eina kartais iki nenormalumo, kur Blauleris vadina autizmu. Jie yra nejautr s, bet kartais pasidaro per daug jautr s, suerzinti. Jei ciklotimiškas temperamentus svyruoja tarp linksmumo ir li dnumo poli , tai šicotimiška — tarp perdidelio jautrumo, nervuotumo ir nejautrumo, bukumo. Nuo vienos nuotaikos prie kitos jie šokte peršoka, tuo tarpu ciklotimo temperamento individai lengvai pereina iš vienos nuotaikos kit . Šicotimui išorinis pasaulis atrodo kaip didel priešginyb . Jis nem gsta žmoni . Jei turi draug , tai tik vien ir ištikim . Prieš kitus jis šaltas ir užsidar s. Jis gyvena vienas su savo mintimis ir kuria savo sapn pasaul , kuris labai skiriasi nuo realaus pasaulio. Jis nedraugiškas, ir šiurkštus. Jei ir yra kada draugiškas, tai tik siauram sav j rately. Bet ir tai jo draugiškumas dažniausiai yra tiktai išviršin mandagumo forma. Jis nepasitiki kitais, nuo j izoliuojasi, bet užtai atsiduoda gamtai ir knygom s. Visur pas j vien kontrastai. Jis nelankstus, neprisitaik s. Jo š kis: — visk arba nieko. Erotikoj jas tepripaž sta arba ekstaz , arba šiurkšt šaltum . Jam egzistuoja arba šventieji, arba niekšai. Jis arba didelis idealistas, pasaulio reformatorius, arba šaltas ir nejautrus egoistes. Tai neaišk s, komplikuotos nat ros žmon s.

Dažniausiai sutinkami tos r šies žmon s yra šalti arba perdideli formalistai, aristokratai, fantazijuoj idealistai, šalti despotai arba išsiblašk valkatos. Kaip genijal s žmon s ir meno k r jai dažniausiai jie yra tragikai arba patetiški lyrikai, romantikai. ia Kretschmeris mini Schiller , Uhland , Tasso, Noval ir k. Mokslo srity jie link abstrak iai galvoti. Matematika ir filosofija j m gstamiausi dalykai. Šicotimai buvo Kopernikas, Kepleris, Leibnizas, Kantas, J. Locke, Schell'ngas ir k. Jie dažnai yra šalti despotai ir užsispyr sektantai. Pav.. Voltaire, Robesp'erre, Kalvinas.

Kretschmeris, kaip tikrai gabus psichologas, sugeb jo vaizdziai savo temperament tipus nupiešti. Jo aprašomi tipai dažnai gyvenime sutinkami. Tod l jo tipologija yra gana populiari. Bet, imdami dalyk giliau, mes tuojau susiduriame su kai kuriais jo tipologijos sunkumais. Pirmiausia didelis tos tipologijos nepatogumas, kad ia trims k no sud ties tipams t ra tik du temperamento tipu. Aiškiai charakterizuotas ir vieningas a yra tiktai ciklotimiško temperamento tipas, bet daug neaiškesnis, nevieningesnis ir tur s heterogenišk charakter yra šicotimiškas temperamentas. Atrodo, kad visk , kas netiko ciklotimiškam temperamentui, Kretschmeris priskyr ši-cotimiškam. Taigi, Kretschmerio tipologijos pamate yra kontradiktoriškas skirstymas. Jo šicotimo tipas dar reikalauja tolimesn s diferenciacijos.

b. O. KROHO TIPOLOGIN MOKYKLA.

Kretschmerio tipologijos moksl toliau t sia ir j tobulina O. Kroho tipologin mokykla Tübingene. O. Krohas principe priima Ketschemerio ciklotimiško ir šicotimiško temperament tipus, tik jis savo tipologin se studijose išeina ne iš psichiatrijos, bet iš eksperimentin s psichologijos tyrin jim . Krohas nori patikrinti eksperimento keliu Kretschmerio sukurtus tipus ir juos dar toliau diferencijuoti. Be to, jis nori išdirbti eksperimentin metod tipams apspr sti.

Oswaldo Kroho ir jo bendradarbi išleistoj knygoj — „Experimentelle Beiträge zur Typenkunde“¹⁾ eksperimento keliu tyrin ja spalv ir form pasteb jimo reiškinius, suvokimo apimt , asociacijos ir perseveracijos reiškinius, daugialy io²⁾ ir vienaly io darbo davinius ir vis t tyrin jim rezultatus lygina su Kretschmerio tipais. Pasirod , kad visuose tuose bandomuose atskiri tipai vairiai reaguoja. Pav., ciklotimiško temperamento individai geriau ir tobuliau pastebi spalvas, negu formas, jie turi platesn suvokimo apimt , labiau tinka daugialy iam darbui, j vaidini pasaulis kuriasi asociacij d sniais ir t. t. Tuo tarpu šicotimiško temperamento individai, atvirkš iai, yra daugiau link prie form , negu spalv pasteb jimo, turi siauresn suvokimo apimt , tinka labiau vienaly iam darbui, j vaidini pasaulis kuriasi daugiau perseveracijos d sniais. Kroho mokykla be psichologini eksperiment , tipams tyrin ti, pritaik dar klausim metod (Fragebogen). Bandomajam asmeniui statomi alternatyviški klausimai ir reikalaujama greitai, ilgai nesvars ius, juos atsakyti. Klausimai yra taip suformuoti, kad viena jo dalis išreiškia ciklotimiško — kita šicotimiško temperamento ypatybes. Taip, pavyzdžiui, klausiamo: ar m gsti labiau draugyst , ar geriau praleidi laik vienas užsidar s. Arba — ar ilgai s mon je pasilieka koks nors pergyvenimas, ar pasikeitus aplinkyb ms jis greitai pranyksta. Kuris individas teigiamai atsako pirmojo klausimo pirm j dal ir antrojo antr j — tai šitas individas apsisprendžia už ciklotimiškas ypatybes. Kuris gi atsako atvirkš iai, teigiamai pirmojo klausimo antr j dal ir antrojo klausimo pirm j — tai jis apsisprendžia už šicotimiškas ypatybes. Toliau šito apklausin jimo rezultatus lygina su eksperiment daviniais ir

¹⁾ Pirmas tomas to veikalo iš jo 1929 m., o tre ias 1832 m. Antrasis tomas iki šiol dar spaudoj — nepasirod .

²⁾ Daugialy iu darbu ia suprantame tok darb , kur dirbant d mesys turi b ti koncentruojamas daug dalyk . Sakysime, vairuojant automobil , reikia sekti ne tik pa ios mašinos veikim , bet taip pat daboti kelias ir išvengti visokias jame pasitaikancias kli tis. Vienalytis darbas, priešingai, reikalauja d mesio suspitimo vien dalyk . Pav, kad ir kokio amatininko darbas. Jis dirba savo darb ir neturi reikalo kreipti d mesio tai, kas šalia to darbo vyksta. Daugialy iam darbui reikalingas d mesio paskirstymas, tuo tarpu vienaly iam — d mesio koncentracijos gabumas.

tuo b du nustato, šit abiej metod keliu, gaut rezultat atitinkamo santykio dydi (Korrelationskoeffizient). Pasirod , kad šitokio apklausin jimo daviniai puikiai sutikdavo su eksperiment daviniais.

Tipologinius bandymus Kroho mokykla dar ne tik su suaugusiais, bet ir su mokyklinio amžiaus vaikais. Bandym daviniai rodo, kad jau ir vaikai turi daugiau ar mažiau palinkimo vien ar kit Kretschmerio temperamento tip .

Kroho mokiny. G. Pfahleris t sia toliau tipologinius tyrin jimus ir nori tipologijos mokslo davinis pritaikinti pedagogiškiems tikslams. Savo veikale—„System der Typenlehre. Grundlegung einer pädagogischen Typenlehre“, nagrin damas pedagogišk akt , randa jame šiuos svarbiausius santykius: aukl tojas — aukl tinis, aukl jimo priemon s — aukl jimo tikslas. Geresniam pedagoginio akto pasisekimui, Pfahleris pamatuotai reikalauja, reguliuojant pedagoginio akto santykius, atsižvelgti individ tipiškus skirtumus. Pirmiausia ia tok tipologin aspekt galima b t nešti skirstant mokinius atskiras klases, parenkant jiems atitinkam mokytoj ir pritaikant d stymo metod .

Taip pat artima Kretschmerio tipologijos mokyklai yra ir Jungo mokykla. Jungas, remdamasis žmoni elgimosi steb jimais, taip pat prieina prie dviej tiping charakteri . Vienas tipas yra daugiau atkreiptas vid (introvertierter Typ), kitas daugiau išor (extravertierter Typ). Bet tie tipai beveik visiškai sutampa su Kretschmerio ciklotimišku ir sicotimišku temperamentu.

c. JAENSCHO TIPOLOGIN MOKYKLA.

Daugiau skiriasi nuo Kretschmerio tipologijos ir kitokiu keliu sudaryta yra E. Jaenscho tipologin mokykla Marburge. Kritikuodamas Kretschmerio mokykl , Jaenschas prikiša jai, kad ji neturi mokslinės klasifikacijos charakterio. Kretschmerio kontradiktoriškas skirstymas savo tip dvi grupes yra uždaryta klasifikacijos sistema ir užkerta keli tolimesnei tip diferencijai. Atmesdamas šitok klasifikavimo b d , Jaenschas nori savo tipologij paremti logiškosios klasifikacijos principu, kur G. Cuvieras pritaik gamtos mokslams. Šitos klasifikacijos pamate yra pad ta esmin žym . Eidami subordinacijos keliu nuo bendros os gimin s ir skirstydami r šis, mes gauname atvir klasifikacijos sistem . Bendr j gimin , skirstydami atskiras r šis šitoj sistemoj, galime prieiti ligi species infima — atskiro individuo.

Bendriausia asmens ypatyb — aukš iausia gimin , kuria asmuo skiriasi nuo kit neasmenišk individ , kaip Jeanschas, pasiremdamas Sternu, tvirtina, yra vienumas daugume (Vieleinheitlichkeit). Taigi, asmenyb yra unitas multiplex, vienyb , kuri daug apima ir nenustoja savo vienumo. -

Pasiremdamas šita bendr ja s voka „unitas multiplex“, Jaenschas kuria savo tipologij . Pirmoji species šitai bendrajai s vokai yra integracijos laipsnis, b tent, vieni žmon s yra daugiau integruoti, kiti — mažiau. Taigi, pirmiausia Jaenschas visus individus skirsto dvi grupes: integruotus (Integrierte) ir neintegruotus (Desintegrierte). Integruoti individai, pagal Jaensch , yra tokie, kuri visi fiziškai ir psichiškai vyksmai vieni kitus persunkia (durchdringen) ir vieni kitiems daro tam tikros takos. Jie yra vieningos asmenyb s, j visi psichiniai vyksmai yra glaudžiai tarp sav s susij . Užtenka tokiam individui paerzinti kok nors vien nerv , kai tuojau atsiliepia kiti nervai ir net visa nerv sistema. Jis girdi ne tik duot kok nors; ton , bet drauge mato dar kokias nors spalvas arba fig ras. Jo poj iai veikia vaidinius, vaidiniai atgal poj ius.

Dezintegruoti individai yra tokie, kuri fiziškieji ir psichiškieji vyksmai yra vieni nuo kit izoliuoti ir vieni kitiems nedaro jokios takos. Tai yra daugiau „suskaldytos“ asmenyb s, koks nors poj tis ar kitas kuris psichinis vyksmas pergyvenamas atskirai, kaip koks atskiras daiktas. Jis nesijungia su visu psichiniu pergyvenimu ir n ra jo apsprendžiamas.

Žinoma, realyb j kaip visiškai integruot , taip ir visiškai dezintegruot individ normali žmoni tarpe n ra. ia tik yra du tipingi poliai, prie kuri vieno ar kito, daugiau ar mažiau, kiekvienas individas artinas. Kaip ypatingai integruoti, taip pat dezintegruoti individai yra tiktai patalogiški reiškiniai. Tokie reiškiniai yra dažnai sutinkami psichiatrijoj. Taip vadinam ja basedowiska liga sergantieji individai turi nepaprastai aukšt integracijos laipsn . Tas žymu net išviršiniaiais ženklais, kaip žiban iomis akimis, nepaprastai švelnia oda ir labai jautria vegetatyvine nerv sistema.

Integruotuose individuose yra ne tik persisunkimas vis psichišk ir fizišk vyksm vien pro kitus (Durchdringung), bet taip pat yra didelis ryšys ir su išoriniu pasauliu (Kohärenzverhältnis). Durchdringung ir Kohärenzverhältniss s vokos turi didel s reikšm s visai Jaenscho tipologijai. Be to, Jaenschas kalba dar ir apie integracijos r šis. Vien individ psichišk ir fizišk vyksm persisunkimas eina simultaniškai, vieni kitus veikia (Querschnitteinheit), kit šitas persisunkimas veikia vid , turi daugiau t simosi charakteri (Längsschnitteinheit).

Pagal integracijos laipsn ir r š Jaenschas nustato savo individualinius tipus. Savo tipams jis neduoda atskir vard , bet žymi juos raid mis su vairiais indeksais. Labiausiai integruotus individus jis žymi raide I₁, mažiau inegruotus I₂ ir t. t. Ypatingai vid integruot tip jis žymi Ii. T sdamas savo tip diferencij toliau, Jaenschas nustatin ja dar šit atskir tip siauresnes grupes, žym damas jas v l atskiromis raid mis.

ia n ra galima daugiau sigilinti tuos, vairiais simboliais pažym tus, Jaenscho tipus ir juos charakterizuoti. Noriu dar

pažym ti, kad tie tipai n ra apsprendžiami tiktai iš j papras iausi psichini proces , kaip poj i ir vaidini . Jaenschas savo integracijos s - vok taiko daug pla iau — ja jis nori išaiškinti taip pat charakteringus individualinius pasireiškimus aukštesni j žmogaus psichini vyksm ir tuo b - du pa i asmens individualyb . Savo, vairiais simboliais pažym tus, tipus Jaenschas, kaip ir Kretschmeris, randa ne tik vidutini , bet ir genijali žmoni tarpe. Tuo b du jis aiškina ne tik pat asmens individualum , bet ir jo k rybos charakter .

Savo tipologinius pasteb jimus Jaenschas prad jo pirmiausia tyrin - damas poj tin s atminties reiškinius, taip vadinamus poj tinius vaizdus (Anschauungsbild). Yra individ , kurie turi nepaprast gabum kok nors matyt vaizd su visomis smulkmenomis ilgiau savo s mon je išlaikyti. Tas vaizdas turi poj tines savybes ir dažnai yra su pojiais sumaišomas. Individas kartais nežino, ar jis tikrai mato dabar kok real daikt , ar tik prisimena matyt . Turin ius poj tin atmint individus, Jaenschas pavadino eidetikais. Ypatingai daug j es k dikyst s amžiuje.

Tyrin damas eidetikos reiškinius, Jaenschas pasteb jo, kad tiek atsi - radimo atžvilgiu, tiek j charakterio, vairi individ poj tiniai vaizdai yra vair s. Vieniems šitie vaizdai atsiranda labai lengvai, jie yra labai judr s, greitai kei ias, gauna vairiausias formas ir t.t. Kitiems jie yra pastov s, nesikei i . Šit poj tini vaizd nepastovum Jaenschas prad jo aiškinti integracijos s voka. Pasiremdamas eidetiško reiškinio tyrin j - mais, Jaenschas toliau per jo prie grynai tipologini tyrin jim . Savo tipologin sistem , drauge su savo ir kit savo bendradarbi eksperimentiniais daviniais, Jaenschas paskelb knygoje „Grundformen menschlichen Seins“¹⁾.

Nors Jaenschas savo tipologinius tyrin jimus prad jo pirmiausia eksperimento keliu, bet jis savo tipologijai nori duoti aišk filosofišk charakter . Paskutin je savo straipsni serijoje „Auseinandersetzen mit den anderen Typologien“²⁾ ir ypatingai tik k išleistoje knygoje „Abhandlungen und Monografien zur Philosophie des Wirklichen“³⁾ Jaenschas užsimojo remdamasis savo eksperimentiniais tipologini tyrin jim daviniais, sukurti realyb s filosofij .

Tyrin damas vaidini ir suvokimo reiškinius, Jaenschas pri jo išvados, kad m s vaidiniai ir s vokos ne visada atitinka išorin pasaul . Suvokimo vyksm apsprendžia ne tik išoriniai daiktai, bet ir individo strukt ra Mes manome suvokia teisingai išorin pasaul , bet faktinai mes matome tik tam tikr išorin s realyb s aspekt , tam tikr perspektyvin vaiz-

1) Berlin 1929 m.

2) Zeitschrift für Psychologie 1932 ir 1933 m.

3) Nr. 1 ir 2 Jaensch E., Vorfragen der Wirklichkeitsphilosophie.

d , atitinkant m s individualin strukt r Taigi, individo strukt ra modifikuoja gaunamus iš išorinio pasaulio sp džius ir tuo b du jau à priori negalime išvengti klaidos.

Nors Jaenschas, kurdamas savo realyb s filosofij , visur aspiruoja sa-vo eksperimentinius davinius ir moksliskum , bet vistiek jis neišvengdamas prieina prie tam tikro relativizmo. Jo nuomone, kiekvienas individas suvokia išorin pasaul ne tok , koks jis iš tikr j yra, bet tok , koks atitinka jo individualin strukt r .

Toliau Jaenschas tuo pat keliu nori išaiškinti ir taut charakter . Pagal Jaensch pietin s tautos yra labiau integruotos. Einant iš piet šiaur ir rytus, integracijos laipsnis po truput maž ja.

Jaenschas, kaip psichologas, yra tikrai giliai žvelg s žmogaus psichinio gyvenimo reiškinius ir daug kur vykusiai juos išaiškin s. Jo tipologija gali daug pad ti ne tik asmens Gilesniam pažinimui, bet kartu neša daug šviesos taut charakterio ir visos kult ros ir jos vairi form pasireiškimu supratin . Bet Jaenscho realyb s filosofijai yra sunku išlaikyti kritik . Konsekventiškai šita kryptimi einant, neišvengiamai prieinama ad absurdum. Jei vistas suvokimas ir pažinimas yra apsprendžiamas individualin s strukt ros, tai, nuosekliai galvojant, tas pats taikintina ir Jaenscho filosofijai ir tipologijai¹. Tat jos t ra tiktai adekvat s autoriaus individualiniai strukt rai k riniai, bet neturi jokio visuotinum ir objektyvumo charakterio. O jei taip, tai jos neturi nei moksliskumo predikato, prie kurio Jaenschas ne be pamato turi teis s apeliuoti.

8. SVARBESNIOSIOS TENDENCIJOS ŠI DIEN NEEMPIRIN J PSICHOLOGIJOJ

Kad b t pilnesnis ir aiškesnis ši dien psichologijos mokslo vaizdas, baigiant dar reikia pasakyti bent keli žodžiai apie; svarbesnes tendencijas ši dien neeksperimentin j psichologijoj. Pirmiausia, trumpai, apie taip plaiai pasklidusi ir buvusi labai populiaru psichoanalistin psichologijos srov . Ši psichologijos srov , kaip ir individualistin psichologij , apie kuri dar v liau kalb siu, pasidar labai populiaros ne tiek d l savo moksliskumo, kiek d l savo originaliskumo.

Psichoanalistin s psichologijos (Psychoanalyse) k r jas yra išgars - j s Vienos psichiatras Sigmundas Freudas. Freudas savo analize stengias eiti žmogaus psichinio gyvenimo giliausias gelmes ir ia iškelia ypating pas monio gyvenimo svarb . Psichinio gyvenimo esm , jo supratinu, yra ne s mon s pasireiškimuose, bet pas monio gyvenime. S mon je tepasireiškia tiktai mažiausia psichinio gyvenimo dalel . Visi svarbieji psi-

chinio gyvenimo procesai vyksta pas mon je. Pas mon je vykst psichiniai procesai stengias iškilti s mon s srit , bet ia jie s moningojo „aš“ yra atgal pas mon nustumiami (Lehre von der Verdrängung). Nustumtieji psichiniai kompleksai dar nenurimsta. Progai pasitaikius, jie v l nori iškilti s mon s srit ir ia realizuotis. Bet ia v l jiems pasipriešina samoningasis „aš“ (Lehre vom Widerstand). Tada pas mon je vykst psichiniai procesai jieško kit netiesiogini keli ir, apeidami s moning j „aš“, pasireiškia vairiausiomis formomis.

Pas mon je vykst procesai, Freudo supratimu, yra ne kas kita, kaip seksualiniai geiduliai (libido). Šitie seksualiniai geiduliai, tarozuojami s moningojo „aš“, negali pasireikšti tiesiogin mis formomis, tod l jie išsiliėja vairiausiai netiesioginiais b dais. Analizuodamas vairiausius psichinius vyksmus, Freudas visur teranda tiktai vairiausius seksualizmo pasireiskimus. Net naujagimio instinktyvinius vyksmus Freudas nori seksualiskai išaiškinti. Taigi, Freudo psichologija yra grynasis panseksualizmas.

Aišku, noras išaiškinti vis žmogaus psichišk j gyvenim vien seksualiniais vyksmais, neišlaiko jokios kritikos. Tiesa, seksualiniai reiškiniai žmogaus psichiniam gyvenimui turi didel s reikšm s, bet jie n ra vieninteliai. Žmogaus psichikoje be seksualini geism vyksta dar ištisa daugyb kit vyksm , kurie yra visai kitos prigimties, negu seksualiniai.

Freudas, kaip gabus psichiatras, yra tikrai daug nusipeln s psichiatrijos srityje. Jo kai kuri psichini lig analiz ir aiškinimas yra labai dom s. Bet jo normalaus žmogaus psichinio gyvenimo aiškinimo sistema yra daugumos psycholog — mokslinink atmesta. D l savo originalumo ji daugiausia pasisekimo turi psichologijos diletant tarpe.

Artima psichoanalistinei psichologijos srovei ir iš jos kilusi yra individualistin psichologija. Jos pagrind jas yra Alfredas Adleris.

Psichologijos mokslo esm , Adlerio supratimu, yra individualyb s pažinimas. Individualyb s s vok Adleris supranta panašiai kaip ir W. Sternas, t. y. kaip vieningumo princip . Šita individualyb yra ne tik vieninga, bet ir viena, nepasikartojanti. Tod l ir psichologijos uždavinys, individualistin s psichologijos supratimu, yra ne bendr j psichinio gyvenimo d s ni nustatymas, bet atskiro žmogaus, atskiros individualyb s pažinimas.

Individualyb s esm yra jo tikslo siekiamoji j ga. Iš tikslo siekiamosios j gos vieningumo išplaukia ir individualyb s vieningumas. Visos individo psichin s j gos yra nukreiptos vien tiksl . Bet tas tikslas kiekvieno žmogaus yra taip pat individualus. Taigi, Adlerio psichologija yra grynai individualistin . Ji nukreipta atskiro asmens individualyb s pažinim . Bet Adleris kartais išeina už savo teorijos rib ir formuluoja bendresnio pob džio d snius. Taip, neži rint individo veikiamojo tikslo individualum , vis d lto jis yra visiems individams bendras ir tas pats, b tent, siekimas viršiškumo (Überlegenheit), j gos. Taigi, ia Adleris atsiskiria

nuo Freudo panseksualistinio aiškinimo ir vietoj jo jis iškelia individo veržim si prie viršiškumo, j gos.

Individo viršiškumo ir j gos siekimo pasireiškimus, Adlerio nuomone, ypatingai gerai galime steb ti vaikuose. Vaikas, matydamas suaugusius ir j stiprum , jau ia savy tam tikro silpnumo, atsilikimo jausm . Iš to jam gimsta noras ir veržimasis šitas silpnybes nugal ti. Didel mis valios pastangomis galima ne tik turimas kokioj nors srity silpnybes, atsilikimus išlyginti, bet pasiekti toj srity net tam tikros j gos, pasižym jimo (Überkompensation). Adleris ia primena daug istorini fakt , kur asmenys, anks iau buv kokioj nors srity silpni ar atsilik , v liau dr sa ir pratim keliu parodydavo toj srity didžiausio išsitobulinimo (pav., Demostenas). Taigi, svarbiausias dalykas psichiniame gyvenime yra dr sa ir pratimas (Mut und Training). J pagalba galime visk pasiekti. Joki gimt psichini gabum Adleris nepripaž sta.

D l ypatingo dr sos ir pratim reikšm s pabr žimo psichiniame gyvenime, Adleris turi daugokai pasek j pedagog tarpe. Pagal individualistin s psichologijos šalinink nuomon , aukl jimu, jei jis yra laiku ir tinkamai panaudojamas, galima visk pasiekti. domi yra taip pat Adlerio dinamin gabum teorija.

Apskritai, Adleris, kaip ir Freudas, daugiau yra nusipeln s psichiatrijai, kaip šiaip normalaus psichinio gyvenimo pažinimui. Nors šiaip jo moksle yra daug tikrai domi kai kuri psichinio gyvenimo reiškiniai aiškinim .

Nors trumpai dar noriu ia pamin ti vien iš naujausi ir gana domi racionalin s psichologijos srov , kuri šiandien atstovauja Eduardas Sprangeris. Ji vadinama dvasios psichologija (Geisteswissenschaftliche Psychologie). Sprangeris, kaip ir Dilthey, psichologij laiko dvasios (kult ros) moksl šaka ir nori j atskirti nuo senesniosios, taip vadinamos, gamtos moksl psichologijos. Senesnioji psichologija, Sprangerio nuomone, steng s psichin gyvenim suskaldyti atskiras funkcijas — elementus ir nustatyti j priežastingumo ryšius. Tai buvo panašus vyksmas kaip ir gamtos moksluose. Šitoks metodas tinka fiziškiems priežastingumo reiškiniams aiškinti, bet jis, Sprangerio manymu, netinka psichinei realybei tyrin ti. Psichin realyb yra kitokios prigimties, negu fizin , tod l kitoks yra ir jos tyrin jimo metodas. Psichin realyb yra prasminga ir turi visumos charakter . Tod l, norint psichin realyb suprasti, neužtenka j suskaldyti atskiras sudedam sias dalis — funkcijas ir nustatyti j priežastingumo d snius. Atskiros funkcijos yra neprasmingos ir iš j negalima išvesti tiksl siekian ios individualin s sielos. Priešingai, išeinant iš prasmingos psichin s visumos, mums pasidaro suprantamas atskir psichini funkcij tikslingas veikimas. Taigi, tyrin jant psichin realyb , reikia išeiti iš prasmingos psichin s visumos. Tiktai išeidami iš psichin s visu-

mos, suprasime atskiras psichines funkcijas. Šitoks elgimasis n ra analitiškas, kaip gamtos moksluose, bet sintetiškas kult ros, arba dvasios, moksl metodas. ia jieškoma ne atskir psichini funkcij priežastingumo ryši, — tai atlieka turinti gamtos moksl charakter element psichologija, — bet norima vis psichin gyvenim, kaip prasming, siekiant tiksl vyksm, suprasti. Tod l Sprangeris savo psichologij ir vadina supratimo psichologija (verstehende Psychologie).

Individualin siel Sprangeris supranta kaip prasming psichini funkcij visum. Tos funkcijos skyrium kiekviena siekia atitinkam vertybi, arba, kitaip sakant, yra nukreiptos atitinkamas objektyviosios kult ros sritis. Bet drauge jos visos sudaro viening visum, savis mon s yra apsprendžiamos vien individualin „aš“.

Psichini funkcij yra dviej r ši: individualini ir visuomenišk. Prie individualini funkcij priklauso pažinimo, estetikos, ekonomikos ir religijos dvasios aktai, prie visuomenišk — socialiniai ir politiškieji. Dvasios psichologija nepasitenkina vien tiktai faktiškosios psichin s strukt ros tyrin jimu, t. y. atskir dvasios akt išskaitym, bet ji stengias taip pat nustatyti atskir dvasios akt d sningum. Kadangi psichin strukt ra yra teleologiška, jos veikimas yra nukreiptas išorin tiksl ir siekia kokios nors vertyb s realizavimo, tod l psichinio gyvenimo d sniai turi normatyvinio charakterio. Savo veikale „Lebensformen“ Sprangeris ir stengias tokius normatyvinius d snius atskiriems dvasios aktams surasti. Kiekvienas žmogus yra daugiau ar mažiau link s vien kuri nors kult ros srit. Remdamasis individ nusiteikimu dvasin s kult ros atžvilgiu, Sprangeris kuria savo psichologijoj charakteringus individ tipus. Tokiais individualiniais tipais, atitinkamai dvasios kult ros sritims, yra teoretinis, ekonominis, estetinis, socialinis, j gos ir religinis. B t naudinga toliau panagrinti Sprangerio, taip domiai ir giliai aprašomus, atskir dvasini akt d snius ir tiems aktams atitinkamus individualinius tipus. Bet tuo tarpu tenka pasitenkinti tik šiomis bendriausio pob džio pastabomis.

Baigdamas ši, toli gražu ne pilnai išsemian i, ši dien svarbiausi j psichologijos srovi apžvalg, noriu atkreipti d mes dar vien dalyk, kuris yra charakteringas ne tik specialiai psichologijos mokslui, bet visam ši dien moksliškajam galvojimui. O tas ypatingas dalykas, kaip jau referato pradžioje min jau, yra ši dien mokslo nusigr žimas nuo mechanizmo. Organizmas, visuma, ir net prasminga visuma, šiandieniniame galvo jime užima pirm viet. Drauge su gr žimu prie visumos ir jos prasmingumo jieškojimu, atgyja ir filosofijos mokslas. Ir ypatingai, kas dar domiau, šitas filosofinis galvojimas, padar s nesenais laikais tiek daug šuoli visas puses, šiandien dideliais žingsn ais artinas prie tos sintetin s filosofijos, kuri vadinama *Philosophiae perennis* vardu.

Descartes' o ir Spinozos dualistin filosofija, kuri atskyr materij nuo sielos ir tuo pačiu gamtos mokslų metodų nuo filosofijos, atnešė ne mažą žalą biologijai, o ypatingai psichologijos mokslams. Paneigęs substancialinį ryšį tarp sielos ir kūno, arba nepripažįstant vienam kuriam iš tų principų realaus buvimo, psichologijos mokslas nėra manomas, o paneigęs žmogaus individualinį sielą, pasidarė nesuprantamas ir neišaiškinamas bent koks psichinis vyksmas. Tiesa, kartais betarpiškai mes suvokiame, kad ir ne pilnai, kokių nors momentų mūsų sąmonės turinio sudedamuosius elementus, bet psichinio vyksmo mes negalime išaiškinti, nepripažįstame aktyvios individualinės sielos, kaip H. Drieschas sako, „meine ganze ganzmachende Seele“. Atsipalaidavusi nuo filosofijos ir paneigusi žmogaus individualinį sielą, psichologija tapo grynuoju gamtomokslu. Eksperimento, tiksliai matavimo ir apskaičiavimo keli praeito šimtmeto psichologija daug nusipelnė, vaidinanti psichinių reakcijų tyrimu ir jėgų dingimo nustatymu. Bet psichinio gyvenimo esmę tuo dar nebuvo išaiškinta. Psichofizinio paralelizmo, empirizmo ir kitokios teorijos ne tik neišaiškino psichinio gyvenimo, bet dar labiau jį aptemdė. Norint psichinio gyvenimo esmę suprasti, ši dienų psichologija nebepasitenkina vien eksperimento metodu. Tiesa, eksperimento svarba psichologijoje nėra kiek nesumažėjo, bet dvasiniams reiškiniams tyrimui jo vieno neužtenka. Reikia vėl grįžti prie filosofijos ir prie senesniųjų jos šakų.

Prieš keliolika metų sielos sąvoka psichologijoje buvo vengiama, net bijoma įminti, kaip nemoksliška. Šiandien daug psichologų, net griežtų eksperimentalistų, be jos jau nebeapsieina. Iš pradžių, tiesa, dar lyg ir vengta to vardo. Dilthey ir kiti kurie kitos psichologijos srovės atstovai įvadina struktūros vardu. Kiti dar kitaip, bet daug psichologų sielos sąvoką jau drįsiai veda psichologijos mokslo leksikonu. H. Drieschas rodinėja, kad be sielos sąvokos nesuprantamas bent koks psichinis vyksmas. Leipzigo mokykla dažnai pabrėžia, kad psichologijos mokslas be sielos sąvokos yra staigiai nesąmoningas. Net pavidaus psichologijos kiti kurie atstovai, kurie dar taip arti stovi mechaninio pasaulio vaizdžiu, gal gale prieina išvados, kad nėra pavidaus be pavidalintojo (Keine Gestalt ohne Gestaltender).

Daugeliui Vokietijos psichologų yra sunkoka nusikratyti stiprios Kantų filosofijos takos, bet ir jie, nors kitokiais keliais eidami, daug kur prieina artimomis tomistinės filosofijos pažiūrom. Žinoma, joms filosofijos ir psichologijos negalime laikyti explicite tomistinė. Tai būtų per daug. Jie beveik visi išaugę kitokiose mokyklose. Daug jų filosofiniai išvadai, nors kitokiomis sąvokomis formuluoti, implicite yra artimos viduramžių filosofijai. Net tokie žymūs ši dienų Vokietijos filosofai, kaip W. Sternas, E. Sprangeris, H. Drieschas ir kiti, kurie nėra turintys jokių ryšių su tomistine filosofija, šiandien kai kurias psichologijos problemas, galima sakyti, sprendžia visiškai scholastiškai. Apie Sprangerį buvo jau kiek minėta. Ster-

nas savo kritiško personalizmo filosofijoj, nor damas nugal ti psichofizin paralelizm ir išspr sti sielos — k no problem , aiškiai remias Aristotelio ir Tomo Akvinie io filosofija. H. Drieschas savo organizmo filosofijoj ved entelechijos s vok . Sternas dar vengia scholastin s filosofijos, s vok , bet jo „psychophysisch neutrale Person“ faktinai reiškia t pat , kaip ir Aristotelio ar Tomo Akvinie io sielos s vok . Panašiai aristoteliškai sielos - k no problem sprend neperseniai mir s Müncheno psychologas Becheris ir dabar ten dirb s Alois Fischeris.

Kiek šita naujoji filosofijos ir psichologijos srov yra stipri, rodo paskutiniojo Vokietijos psycholog kongreso, vykusio praeitais metais Munchene, darb dvasia. To psycholog , kongreso darbai dar n ra iki šiol spaudoj paskelbti, bet kiek teko nugirsti, ia A. Fischeris ir kiti stiprokai kritikavo senesniosios psichologijos sroves. Kiek v liau šios naujosios psichologin s srov s jud jimo stov psychologai, Müncheno kongrese pasireiškusi psycholog darb kryptyje, ži ri metafizin ideologin charakter . Kiti j vadina net katolicizmo vardu. Net charakterio mokslas, kuris iki šiol daugiausia r m s Nietzsches filosofija, šiandien yra pakryp s kiek kita kryptimi. ia min tina yra Fr. Seiferto pastangos savo veikale „Charakterologie“¹⁾ pagr sti ši dien charakterologija tomistine filosofija.

Bet ne tik filosofin psichologija šiandien yra pasukusi daugiau viduramži filosofijos kryptimi, — tas pats matyti ir eksperimentin s psichologijos srityje. Ypatingai ia reikt priminti Louvaino katalik universiteto psichologijos laboratorij ir jos ved j prof. Michotte ir, tikrai daug nusipelnius ši dien eksperimentinei psichologijai, Milano katalik universiteto rektori Gemell . Gemellis stengiasi išdirbti naujus metodus pavidalo iš prasm s psichologijai tyrin ti.

LITERAT RA.

Dauguma literat ros, kuria rašydamas ši apžvalg naudojaus, sumin ta pa iame tekste arba jo išnašose. ia noriu dar keik papildyti literat ros s raš .

Norint pla iau susipažinti su psichologijos mokslu, ypatingai jo filosofiniais pamatiniais klausimais, patartina paskaityti *Geyser J.*, Lehrbuch der allgemeinen Psychologie, 2 tomai, 1920. Kas daugiau domisi eksperimentine psichologija, tas daug medžiagos gali rasti *Fröbes J.*, Lehrbuch der experimentellen Psychologie, 2 tomai, I t. 1923, II t. 1929. Lyginamosios psichologijos geras vadov lis yra *Koffka*, Handbuch der vergleichenden Psychologie, 3 tomai, 1922 (nauja laida ruošiamaspaudai), o diferencin s — *Stern W.*, Differentielle Psychologie, ³1927. Be to, didelis šaltinis psichologijos mokslo teb ra *Wundt W.*, Grundzüge der philosophischen Psychologie, 3 tomai, ⁶1910. ia sumin ti veikalai vis dar teb ra geriausi psichologijos vadov liai ir gali tarnauti geru vadu i psichologijos moksl . Bet visi teapi-

*) München 1929.

ma tik tai senesni j psichologijos mokslo medžiag . Platesnis vadov lis, apiman-
 tis naujosios psichologijos davinius, iki šiol dar n ra pasirod s. Tod l, norint
 pla iau susipažinti su naujosios psichologijos problemomis, reikia daugiau pavartyti
 psichologijos mokslo žurnalus. Be tekste sumin t veikal , lie ian i naujosios psi-
 chologijos sroves ir j problemas, ia dar ypatingai min tini: *Driesch H.*, Grund-
 probleme der Psychologie, ²1929. — *Bühler K.*, Die Krise der Psychologie, ²1929. —
Spranger E., Lebensformen, ⁶1927. — *Krueger F.*, Über psychische Ganzheit, Neue
 psychologische Studien, 1926. — to paties — Das Weseni der Gefühle, 1930. — to pa-
 ties — Der Strukturbegriff in der Psychologie, ²1931. — *Sander Fr.*, Experimentelle
 Ergebnisse der Gestaltpsychologie, 1928. — *Matthae R.*, Das Gestaltproblem, 1929.
 — *Henning H.*, Psychologie der Gegenwart, ²1932 — *Döring O. W.*, Die Hauptström-
 ungen in der neueren Psychologie, 1932 — *Saup s.*, Einführung in die neuere Psy-
 chologie, 1927. — *Klemm O.*, Pädagogische Psychologie, 1933. — *Stern W.*, Perso-
 nalistik als Wissenschaft, 1930 — *Prinzhorn H.*, Charakterkunde der Gegenwart, 1931.

Kas domisi ypatingai sielos - k no problema ir jos nauju sprendimu, tam bus
 domu paskaityti *Stern W.* Person und Sache. System des kritischen Perisonalis-
 mus, 3 tomai, 1923—24; ypatingai pirmieji du tomai; *Driesch H.*, Leib und Seele,
 *1923. — *Becher*; Gehirn und Seele, 1910.